

25. Сообщения... – М., 1944. – Т.2. – С.29-40.

26. Советское Информационное Бюро в годы Великой Отечественной войны / Никулина Н.Ю., Сорока З.Н. // Проблемы источниковедения и историографии. – С. 37.

27. В комиссии Политбюро ЦК КПСС // Известия ЦК КПСС. 1989. – №12. – С. 38.

О.П. Прищепя

**ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У РОВЕНЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
ВЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ (1940–1941 РР.)**

Сучасні наукові досягнення та успіхи у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів одного з провідних вищих навчальних закладів Рівненщини – Рівненського державного гуманітарного університету базуються на спадкових традиціях, започаткованих відкритим у 1940 р. Ровенським державним вчительським інститутом (1940–1953 рр.). На наш погляд, у подальшому удосконаленні роботи щодо підготовки насамперед учительських кадрів, що здійснюється сьогодні у Рівненському державному гуманітарному університеті, вивчення його історії є актуальним.

В даній статті розглядається організація навчального процесу у першому в Рівненській області вищому навчальному закладі – Ровенському державному вчительському інституті на етапі його становлення (1940–1941 рр.), означеному виробленням системи підготовки учительських кадрів для радянської школи на західноукраїнських землях та пошуком шляхів зміцнення викладацького складу як запоруки його подальшого розвитку.

Аналізуючи уже введені до наукового обігу опубліковані джерела, відзначимо їх малочисельність та загалом майже не розроблену історіографію проблеми. Так, окремі документи з історії Ровенського вчительського інституту, датовані 1940–1941 рр., опубліковані у збірниках документів «Радянська Ровенщина», «Ровно 700 років», «Рівне-720: від давнини до сучасності» [21; 25; 22]. Як про вже діючий вищий навчальний заклад, в якому навчається 210 чол., йшлося у звітній доповіді секретаря Ровенського обкому КП(б)У на I обласній партійній конференції 23 квітня 1940 р. [21, с. 62]. Із опублікованої звітної інформації Ровенського обласного відділу народної освіти про стан заочної освіти дізнаємося про перший набір на заочну форму навчання до вчительського інституту, проведений влітку 1940 р. [21, с. 81]. Однак наукове використання останньої знижується у зв'язку з неповною публікацією тексту. До збірника «Ровно 700 років» увійшла публікація, вміщена в газеті «Червоний прапор» – органі Ровенського обкому, міськкому КП (б)У і облвиконкому від 18 березня 1940 р. про початок з 9 березня занять у Ровенському вчительському інституті [25, с. 85].

Перша і поки що єдина спроба висвітлити історію вузу від часу заснування і до середини 60-х рр. ХХ ст. була зроблена у збірці статей, опублікованій у 1966 р. львівським видавництвом «Каменярь» авторським колективом (переважно у складі викладачів інституту). Вихід у світ цього видання був приурочений до 25-річчя заснування вчительського інституту (з 1953 р. – Ровенський державний педагогічний інститут) [24]. Однак інформація про довоєнну діяльність інституту (1940–1941 рр.) у цьому виданні майже відсутня. Лише в статті Терентія Федоровича Новака, Героя Радянського Союзу, одного з перших студентів вузу, подана детальніша інформація, зокрема, згадується ім'я першого ректора Рівненського вчительського інституту – Матвія Максимовича Кривенка, окремі прізвища перших студентів [20, с. 33–37].

Скупі згадки про заснування та діяльність Ровенського державного вчительського інституту знаходимо в «Історії міст і сіл. Ровенська область» [13, с. 88]. Звертався до історії вузу Григорій Іванович Хромов, доцент, перший кандидат філологічних наук, в 60-і роки завідувач кафедри російської і зарубіжної літератури Ровенського вчительського інституту [27].

Таким чином, підсумовуючи огляд історіографії з даної проблеми, доводиться констатувати, що на сьогодні відсутнє об'єктивне висвітлення довоєнного етапу становлення Ровенського державного вчительського інституту. Дана стаття розглядається як спроба заповнити цей пробіл, насамперед спираючись на матеріали державного архіву Рівненської області, Рівненського обласного краєзнавчого музею та публікації на сторінках газети «Червоний прапор», «Червона зірка» – органу Ровенського повітового комітету КП (б)У і повітового виконавчого комітету за 1940 р.

На наш погляд, незначна кількість існуючих на сьогодні як наукових, так і публіцистичних матеріалів про діяльність вузу на протязі 1940–1941 рр. пояснюється насамперед слабкою джерельною базою. В масивному корпусі джерел з історії вузу (1944–1974

рр.), який зберігається у державному архіві Рівненської області (ф. р-479), вдалося виявити лише дотичні матеріали до окресленого нами періоду діяльності Ровенського вчительського інституту, оскільки довоєнний період у ньому не представлений. А за даними І.Л. Лікарчука, увесь архів Наркомату освіти УРСР, який на момент початку бойових дій між військами вермахту і Червоної Армії (червень-липень 1941 р.) не встигли передати на зберігання до державних архівних установ, було знищено [15, с. 290].

З документальних збірок державного архіву Рівненської області, використаних нами, окрім вже зазначеної, виділимо наступні: ф. р-2 – Ровенського обласного відділу народної освіти; ф. р-329 – Ровенського міського відділу народної освіти; ф. 400 – Ровенського обкому Комуністичної партії України.; ф. р-204. – виконавчого комітету Ровенської обласної ради депутатів трудящих; ф. р-106. – тимчасового управління м. Ровно. Підкреслимо, що переважна їх більшість до наукового обігу вводиться уперше.

Як відомо, з осені 1939 р., після приєднання західноукраїнських земель до СРСР почалася їх активна радянська, що зводилася до здійснення перетворень, взірцем яких слугували заходи радянської влади, впроваджені в радянській Україні в 20–30-х рр. Деякі з них позитивно сприймалися місцевим населенням, зокрема, українізація народної освіти, ліквідація неписьменності тощо. Так, у 1940–1941 навчальному році у західних областях УРСР була організована діяльність 5798 українських шкіл [10, арк. 3]. Отож небезпідставно на першому етапі радянської освітньої системи західних областей України проблема українізації освіти була визнана основною.

У березні 1940 р. було прийнято постанову РНК УРСР, згідно з якою на українських землях, що раніше входили до складу Польщі, створювалися початкові школи: чотирирічні – на базі народних шкіл (повсехних) I ступеня, неповні середні школи-семирічки – на базі народних шкіл II і III ступенів та середні школи-десятирічки – на базі гімназій та ліцеїв. В усіх навчальних закладах запроваджувалося безплатне навчання, скасовувалося викладання релігійних дисциплін, навчання переводилося на рідну мову [17, с. 299–230].

Інформація про успіхи в освітній галузі на західноукраїнських землях, яку пропагували радянські органи влади, звучала досить переконливо. Так, на народну освіту лише в Ровенській області радянський уряд виділив у 1940 р. 70 млн. крб. [28].

Прискорене зростання кількості навчальних закладів спричинило проблему гострої нестачі вчительських кадрів, зокрема, на початку нового 1940–1941 навчального року у Ровенській області не вистачало 1600 вчителів [21, с. 62]. Дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів тут відчували не лише середні навчальні заклади, а й школи інших типів, переважно початкові. Знижував якісний рівень кадрового забезпечення закладів освіти й недостатньо високий освітній ценз самих вчителів. І хоча краще були забезпечені педагогічними кадрами міські школи, у першій чверті 1940–1941 навчального року із 133 вчителів 5-7 класів шкіл Рівного лише 49 осіб мало вищу освіту, що складало 36 %, а незакінчену вищу й середню педагогічну мало 73 особи (відповідно 54 %), решта – 11 чол. (до 10%) були з середньою та незакінченою середньою освітою [4, арк. 15].

Як один із шляхів розв'язання цієї проблеми радянська влада вбачала у підготовці педагогічних кадрів із місцевого населення. Зазначимо, що це був вимушений крок, оскільки нова влада йому не довіряла. Починаючи з 1940 р. готувати відданих більшовицькій партії вчителів, які б мали виступати пропагандистами радянського способу життя, у західних областях України розпочали вчительські інститути, один із них на початку 1940 р. був відкритий у Рівному. На відміну від педагогічних інститутів, де підготовка вчителів для середніх шкіл тривала чотири роки, в учительських інститутах готували вчителів 5-7 класів для неповних середніх шкіл лише упродовж двох років.

Попередній досвід діяльності вчительських інститутів, які почали відкривати в радянській Україні з 1935 р., засвідчував, що якісно підготувати вчителя за два роки навчання було складно, адже короткі терміни негативно позначалися на стані їхньої підготовки [15, с. 290]. Однак при їх допомозі Наркомат освіти України розраховував збільшити обсяги підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Перша вступна кампанія до Ровенського вчительського інституту стартувала на початку лютого 1940 р., тоді ж був оголошений набір на три факультети: фізико-математичний, мовно-літературний (українське та російське відділення), історичний. Заяви про вступ до вузу приймалися виключно від громадян СРСР (віком від 17 до 40 років) [29; 30]. Таким чином, ті з

місцевих жителів, які не встигли обміняти свої паспорти як колишні польські громадяни на документи радянського зразка, позбавлялися права вступу до вузу.

Відповідно до постанов РНК СРСР «Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою» від 23 червня 1936 р. та від 11 липня 1940 р. «Про правила прийому до вищих навчальних закладів» було передбачено, що до радянських вузів і технікумів без вступних іспитів приймаються особи, які закінчили з атестатом відмінника середню школу –упродовж двох років після закінчення школи [7, арк. 131]. Однак на практиці спрацьовував так званий класовий підхід, коли переваги при вступі надавалися вихідцям із робітничих та селянських родин, а також активним учасникам боротьби з попередньою польською владою – зокрема, колишнім членам КПЗУ.

Нагадаємо, що такий підхід був започаткований ще на початку 20-х рр. в радянській Україні, коли у педагогічні навчальні заклади почали відбирати слухачів з числа робітників, селян-бідняків, залучаючи насамперед комуністів та комсомольців, колишніх воїнів Червоної Армії [17, с. 262; 19, с. 225]. Студентами могли стати навіть ті робітники і селяни, які не мали документів про відповідну освіту, але за своїм загальним розвитком задовольняли вимоги вступників до вузу [18, с. 267].

Серед перших студентів Ровенського державного вчительського інституту були вже згадуваний Терентій Новак, Григорій Гапончук, Микола Українець, Панасія Самсонюк – колишні політичні в'язні за часів Польщі (насамперед члени КПЗУ), які встигли продемонструвати свою прихильність до нової радянської влади вже в перші місяці її функціонування. Як вказував у своїй автобіографії Т. Ф. Новак, коли його кандидатуру в жовтні 1939 р. висували депутатом до Народних зборів трудящих Західної України, «з причин матеріальних не міг скінчити навіть семилітки, хоча сильно того прагнув і пильно вчився» [6, арк. 36]. А ось як він згадував про своє зарахування до вузу через чверть століття: «Директор інституту..., довідавшись, хто я, без усяких формальностей сказав: «Що ж, товаришу Новак, початкову і середню освіту ти «здобув» у в'язниці, а вищу набудеш у нашому вузі. Отже, зараховуємо тебе студентом на історичний факультет інституту...» [20, с. 34].

П'ять класів гімназії вдалося закінчити за Польщі Г. У. Гапончуку. «Далі навчатися не міг, оскільки не мав коштів», – повідомлялося про нього в агітаційній листівці як кандидата в обранці до Народних зборів трудящих Західної України від с. Синів Гоцанської волості [8, арк. 42]. «Коли у лютому 1940 р. було відкрито Ровенський вчительський інститут, то для першого набору – на 250 місць – не було на Ровенщині молодих людей з середньою освітою», – писав у своїй книзі спогадів Г. У. Гапончук [2, с. 175].

Саме тому в інституті з 18 березня 1940 р. почало працювати підготовче відділення [25, с. 85]. Очевидно, в його діяльності був використаний досвід робітфаків, які почали відкривати при вузах радянської України, починаючи з 20-х рр. й готувати робітничу та селянську молодь до вступу у вищі навчальні заклади. Таким чином, вони розглядалися як один з найважливіших засобів «пролетаризації» вищої школи [14, с. 61].

Оскільки, за слушним твердженням Г. Касьянова, вища школа і спеціальна середня освіта залишалися основним джерелом та базою формування української інтелігенції, на прикладі організації першого набору студентів до Ровенського державного вчительського інституту переконаєшся у правомірності його тези про те, що класовий підхід при формуванні студентів закладав основи для майбутнього зниження якісного рівня інтелігенції, а також її дегуманізації [14, с. 56, 58]. Очевидно, в цей час багатьом випускникам місцевих гімназій (лише у Рівному до 1939 р. їх було 5 разом із школою гандльовою, яка до них прирівнювалася) вступ до вузу унеможлиблювався через їхнє соціальне походження. Адже поміж них було чимало дітей державних службовців, власників крамниць, невеликих промислових підприємств, заможного прошарку селян, словом, тих, кого невдовзі радянська влада зарахувала до «ворогів народу». Саме тому освічена місцева молодь не поспішала отримувати громадянство СРСР, яке фіксувалося видачею радянського паспорта, а масово покидали Волинь і нелегально переправлялися на територію Польщі, яка була окупована Німеччиною.

Наголосимо на створенні, як на той час, нормальних матеріально-побутових умов для життя рівненських студентів, адже вони могли проживати в гуртожитку та були забезпечені стипендією [30, 31]. Щоправда, нам не відомо, чи поширювалася на вузи західного регіону України постанова № 1860 РНК СРСР від 2 жовтня 1940 р. про введення плати за навчання у вищих навчальних закладах [11, арк. 17].

Зупинимося детальніше на організації навчального процесу у вузі. Відомо, що розпочалися заняття у Ровенському вчительському інституті з 9 березня 1940 р. На трьох його факультетах до навчання приступило 196 студентів [25, с. 85]. Відповідно до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 23 травня 1936 р. «Про роботу вищих учбових закладів і про керівництво вищою школою» встановлювалися чіткі строки початку і закінчення навчального року з його поділом на два семестри, забезпечувався час для самостійної роботи студентів, вводилася система заліків та іспитів. В усіх вищих навчальних закладах запроваджувався єдиного взірця студентський квиток та матрикул (залікова книжка). Відповідно до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 10 березня 1938 р., починаючи з 1939 р. запроваджувалися чотири ступені оцінок успішності студентів: «незадовільно», «посередньо», «добре», «відмінно».

За браком джерел з'ясувати окремі деталі навчального процесу у Ровенському державному вчительському інституті допоможе аналіз записів матрикула № 187 студента історичного факультету Ровенського державного учительського інституту Т. Ф. Новака, який зберігається в Рівненському обласному краєзнавчому музеї (поки що єдиний, збережений у задовільному стані) [23]. Матрикул має форму книжечки 13x9,5 см загальним обсягом 27 пронумерованих сторінок. На внутрішній стороні твердої обкладинки світло-коричневого кольору вміщена фотографія її власника, документ завірений круглою гербовою печаткою Ровенського державного вчительського інституту. Тут же подані окремі виписки із вище згадуваних офіційних урядових постанов – як своєрідна пам'ятка для студента про його обов'язок складати іспити за повний курс кожного предмета та заліки з практичних робіт, які увійшли до навчальних планів, – після того, як даний курс буде прослуханий ним повністю. Також повідомлялося, що іспити зі складних предметів, що мають самостійні розділи, проводяться частинами, але не частіше, ніж двічі на рік.

Характерна деталь: відмітка про дату видачі матрикула відсутня, а запис про вступ до вузу на першій сторінці залікової книжки (дослівно: «вступив на перший курс з березня 1940 р.») зроблений іншим почерком та іншим чорнилом, ніж решта записів. Цілком можливо, що це міг зробити сам власник документа Т. Новак або ж представник адміністрації вузу, але вже дещо пізніше. Окрім гербової печатки, документ завірений підписами проректора по навчальній частині вузу Адамського та декана історичного факультету Олійника.

Дати складання іспитів першого семестру навчання (мав тривати з березня по червень 1940 р.), як і навчальне навантаження, не вказані, а оцінки були виставлені на другій сторінці матрикула, як зазначалося, референтом навчальної частини згідно з відомістю. Оскільки відомо, що Гнат Кузьмович Олійник, який викладав історію середніх віків, почав працювати в інституті не раніше кінця серпня 1940 р. [5, арк. 64], ймовірніше всього, документ був виписаний вже під час навчання його власника у другому семестрі, який тривав з вересня 1940 р. по січень 1941 р.

Навчання у вузі тривало до початку нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз упродовж трьох семестрів (останній – з лютого по червень 1941 р.), що фіксують записи в матрикулі про засвоєння теоретичного курсу та практичних занять студентом Т. Новаком. Окрім того, останні сторінки документа, де мали бути зафіксовані дата видачі диплома і місце направлення на роботу, залишилися незаповненими. Таким чином, підтверджується інформація про те, що довоєнного випуску студентів Ровенського вчительського інституту не було [12, арк. 197], оскільки дворічний термін навчання в інституті передбачав засвоєння навчальної програми упродовж чотирьох семестрів, а в переглянутій нами заліковій книжці залишилися чистими сторінки (24-26), де мали бути проставлені відмітки про складання державних іспитів та зафіксоване рішення державної екзаменаційної комісії [23].

В заліковій книжці студента Т. Ф. Новака зафіксовані записи про складання іспитів та одного заліку із 9 навчальних дисциплін, які можна розділити на три групи: загальні для усіх вузів (основи марксизму-ленінізму, історія СРСР, російська мова, військова підготовка), педагогічні (педагогіка і психологія), історичні (стародавня історія, історія середніх віків, історія України).

Курс основ марксизму-ленінізму читався упродовж усіх трьох семестрів, на засвоєння якого у другому та третьому семестрах було виділено 128 годин теоретичного курсу та практичних занять. Він мав забезпечити знання марксистсько-ленінської ідеології, оскільки радянська система визначала школу головним знаряддям комуністичного виховання молоді, і педагогічні кадри мали бути цілковито перейняті духом більшовицької партії [26, с. 769].

Ось як обґрунтовував цю тезу на серпневій 1940 р. нараді вчителів Ровенського району завідувач районного відділу освіти: «Оволодіння більшовизмом має для наших вчителів життєве значення. Комуністичний світогляд – це для вчителя основа основ. Не може він виховувати радянських дітей, не володіючи марксизмом-ленінізмом... Хіба може наш учитель, в нашу велику епоху замкнутися в шкаралупу свого предмету, забратись за частокіл своїх формул і правил і звідти незворушно дивитися на світ. Такий учитель може в один із моментів опинитися на голову нижче своїх учнів» [9, арк. 3].

Як відомо, 20 квітня 1938 р. було прийнято постанову РНК УРСР і ЦК КП(б)У про обов'язкове вивчення російської мови в школах з неросійською мовою викладання [1, с. 322]. Упродовж перших двох семестрів навчання у вузі почали вивчати російську мову й рівненські студенти. Очевидно, не усім із них давалося легко її засвоєння (в заліковій книжці Т. Ф. Новака, де виставлені майже всі відмінні оцінки, з цього предмета – «добре»). Послугувалися нею під час занять викладачі військової підготовки та основ марксизму-ленінізму.

У першому та другому семестрах на засвоєння таких важливих у педагогічному вузі навчальних дисциплін, як педагогіка та психологія, відводилося лише по 60 годин, що було значно менше, ніж, скажімо, на військову підготовку (200 годин).

Історію СРСР студенти-історики вивчали упродовж трьох семестрів (навантаження не вказане). Як позитивний момент потрібно відзначити доволі значне навантаження, відведене на засвоєння в другому і третьому семестрах фахових дисциплін – стародавньої історії (220 год.), історії середніх віків (119 год.), історії України (120 год). Визначальний факт – екзамен з історії України студенти історичного факультету Ровенського вчительського інституту склали останнім у третьому семестрі, і він припав на 21 червня 1941 р. – переддень нападу Німеччини на Радянський Союз.

Упродовж трьох місяців у третьому семестрі (з 8 лютого по 5 травня 1941 р.) було заплановано проходження педагогічної практики, під час якої передбачалося ознайомлення з роботою навчального закладу (власник відомого нам матрикула Т. Ф. Новак проходив її у середній школі № 2 м. Ровно) [23].

Що нам відомо про успішність студентів? Судячи з дописів самих студентів до газети «Червоний прапор» за 1940 р., тяга до знань була характерна для більшості з них. Ось як змальовував атмосферу зимової сесії 1940–41 навчального року студент І. Голяк.: «Як тільки стало відомо розпис іспитів – одразу розгорнулася діяльна підготовка до них. Кабінети, аудиторії, читальня, бібліотека – все було до послуг студентів» [3]. Якісна успішність сягала 70–80%. Незадовільні оцінки отримали в кожній групі по 2-3 студенти. Однак в окремих групах на фізико-математичному та мовно-філологічному факультетах до екзаменів не були допущені по 5-6 чоловік, що може свідчити про значний відсів студентів через академічну заборгованість. Кращі знання порівняно зі студентами мовно-літературного факультету демонстрували студенти фізико-математичного. Для успішного складання сесій практикувалася взаємодопомога між самими студентами, коли відмінники допомагали відстаючим.

Наприкінці червня 1941 р. навчання в інституті перервала війна, оскільки вже 28 червня німецько-фашистські війська захопили Рівне. Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що за підрахунками В. Майбороди, у 1940–41 навчальному році в Україні діяло 23 учительських інститути, поміж яких окрему нішу у підготовці учительських кадрів переважно з місцевого населення зайняв Ровенський державний вчительський інститут [16, с. 64]. Уже впродовж 1940–41 рр. в організації його навчального процесу було докладено чимало зусиль, щоб у недалекому майбутньому отримати висококваліфіковані учительські кадри.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Верстюк В. Ф. История Украинской ССР: Хронол. справочник. – К.: Наук. думка, 1990. – 597 с.
2. Гапончук Г. У. Так веліла совість. – Л.: Каменяр, 1985.
3. Голяк І. Державні іспити в учительському інституті // Червоний прапор. – 1940. – 26 грудня.
4. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. р-2. – Оп. 2. – Спр. 42.
5. ДАРО. – Ф. р-2. – Оп. 2. – Спр. 106 б.
6. ДАРО. – Ф. р-106. – Оп. 1. – Спр. 11.
7. ДАРО. – Ф. р-204. – Оп. 2. – Спр. 2.
8. ДАРО. – Ф. р-233. – Оп. 1. – Спр. 1.
9. ДАРО. – Ф. р-329. – Оп. 1. – Спр. 4.
10. ДАРО. – Ф. 400. – Оп. 3. – Спр. 2.
11. ДАРО. – Ф. р-479. – Оп. 1. – Спр. 46.

12. ДАРО. – Ф. р-479. – Оп. 1. – Спр. 27.
13. Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область. – К.: УРЕ, 1973.
14. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус, вік; Едмонтон 1992.
15. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: У 2-х т. – К., 2002. – Т. 1 (1917–1943). – 328 с.
16. Майборода В. К. Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР (1917–1941 рр.) // Укр. іст. журн. – 1990. – № 11. – С. 58–64.
17. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. – К.: Вікар – 335 с.
18. Народна освіта і педагогічна думка в Українській РСР (1917–1967). – К.: Рад. шк., 1967. – 482 с.
19. Ніколіна І. І. Формування учительських кадрів загальноосвітніх шкіл України в умовах суспільно-політичного життя 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. XI. Серія: Історія. Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2006. С. 223–232.
20. Новак Т. Ф. Хай буде мирне небо // Ровенський державний педагогічний інститут (1940–1965) / Упоряд. П. В. Йова, П. Я. Лещенко. – Л.: Каменярь, 1966. – С. 33–37.
21. Радянська Ровенщина. 1939–1959: Документи й матеріали. – Львів: Книжк.- журн. вид-во, 1962.
22. Рівне-720: від давнини до сучасності. – Рівне: Волинські обереги, 2003. – Кн. 1. – 240 с.
23. Рівненський обласний краєзнавчий музей. – КН. 14953/ ПІД 9151.
24. Ровенський державний педагогічний інститут (1940–1965) / Упоряд. П. В. Йова, П. Я. Лещенко. – Л.: Каменярь, 1966. – 171 с.
25. Ровно 700 років. 1283–1983: Збірник документів і матеріалів. – К.: Наук. думка, 1983. – 171 с.
26. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
27. Хромов Г. Роки зростання // Червоний прапор. – 1979. – 25 квітня.
28. Червона зірка. – 1940. – 2 лютого.
29. Червоний прапор. – 1940 р. – 6 листопада.
30. Червоний прапор. – 1940. – 8 лютого.
31. Червоний прапор. – 1940 р. – 16 лютого.

В.В. Гінда

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА НАЦИСТІВ СТОСОВНО «ФОЛЬКСДОЙЧЕ» В РЕЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА»

Друга світова війна спричинила значні етнічні й соціальні катаклізми у східній Європі. Однією з груп, яка опинилася в центрі військово-політичного протистояння, були етнічні німці, що проживали за межами Рейху, у тому числі й на території України – так звані фольксдойче. Таких людей напередодні війни, за даними О. Іванова та І. Іванькова, нараховувалося біля півмільйона осіб [1, с. 83].

У роки окупації ця етнічна меншина отримала від гітлерівців значні переваги над іншими народностями, які проживали на території України. Намагаючись використати фольксдойче як допоміжну силу у своїх колоніальних планах, вони проводили серед них активну освітянську роботу, намагаючись перевиховати їх на націонал-соціалістичних засадах. Відповідній проблемі в радянський час не приділялося жодної уваги в узагальнювальних тогочасних працях, етнічні німці зображені як допоміжна сила для геноциду та голокосту. Сучасні вітчизняні історики значно ширше сприймають їх роль в умовах воєнного протистояння, що засвідчує ряд публікацій [2]. Утім, і досі мало уваги відводиться намаганню нацистів налагодити освіту радянських німців.

Мета даної розвідки: на основі архівних матеріалів розглянути основні риси освітянської політики окупантів відносно фольксдойче в рейхскомісаріаті «Україна» (далі – РКУ), показати методи її реалізації на практиці та проблеми втілення в життя.

Незадовго до нападу на Радянський Союз та вже безпосередньо під час війни імперське міністерство окупованих східних областей, зокрема, його соціальна група під керівництвом Георга Айбранда, займалася вивченням історії німецьких поселень в Україні, особливо у Північному Причорномор'ї. На підставі звітів, підготовлених групою, почалося вироблення практичних рекомендацій, яких слід було дотримуватися щодо етнічних німців у ході військових дій.

Справа ускладнювалася тим, що питаннями, які стосувалися фольксдойче, займалися відразу кілька відомств та організацій. Це, зокрема, відділи імперського міністерства окупованих східних територій, насамперед підвідділ 13 («Політика щодо етнічних німців»); –